

कौमारभृत्य

लेखी पेपर - १ १०० गुण
प्रात्यक्षिक व मौखिक पेपर ५० गुण

भाग - अ

कौमारभृत्य परिचय व बालक परिचर्या

- १) कौमारभृत्य सामान्य परिचय, कौमारभृत्य व्याप्ती क्षेत्र, कौमारभृत्य व्याख्या व परिभाषा
- २) कौमारभृत्यातील काश्यप संहितेचे वैज्ञानिक योगदान
- ३) वयोभेद / वय विभाजन , गर्भ, बाल, कुमार, क्षीराद, क्षीरान्नाद व अन्नाद इ. आणि आधुनिक शास्त्रानुसार बाल्यावस्थेचे विभाजन.
- ४) प्राणप्रत्यागमन (नवजात प्राणप्रत्यागमन) : विधी, उपद्रव आणि चिकित्सा (आयुर्वेदिय व आधुनिक शास्त्रानुसार), गर्भावस्थेतील बालकाची मासानुमासीक वृद्धि.
- ५) नवजात शिशु परिचर्या : जातमात्र व सदयोजात शिशु परिचर्या, अकाल प्रसव शिशु / समयपूर्वजात, पूर्णकालीक शिशु व समयपश्चात जात शिशु परिचर्या नाभीनालछेदन, नाभीनालछेदनाचे उपद्रव व चिकित्सा. रक्षोघ्न कर्म (आयुर्वेदिक व आधुनिक मतानुसार).
- ६) नवजात शिशु परिक्षण : आयु परिक्षण, आधुनिक दृष्टया नवजात परिक्षण
- ७) नवजात शिशु पोषण : आयुर्वेदिक व आधुनिक मतानुसार विशिष्ट खाद्य वेळापत्रक, स्तन्यसम्पत्, स्तन्योत्पत्ती, स्तन्यसंघात / स्तन्यघटक, स्तन्य परिक्षण, स्तन्य पीयुष, स्तन्यपान विधी, स्तन्यक्षय, स्तन्यनाश, धात्री, स्तन्याभावे दुग्ध / क्षीर व्यवस्था , अतिरिक्त क्षीर व क्षीरपान विधी.
- ८) स्तन्यदोष, स्तन्यशोधन , स्तन्यजनन व स्तन्यवर्धन उपक्रम.
- ९) गर्भ वृद्धि विकास क्रम : सामान्य परिचय, शिशु व बालक यांचा वृद्धि व विकास क्रम , विविध संस्कार संकल्पना

- १०) पोषण - पोषक तत्वांची सामान्य आवश्यकता, सामान्य आहार स्रोत.
- ११) दंतोत्पत्ती व दंतरक्षाविधी : दंत संपत, दंतनिषेक व दंतोद्भेद, दंतोद्भवजन्यविकार.
- १२) व्याधीक्षमत्व : बल सामान्य संकल्पना, बलवृद्धिकर उपाय
- १३) प्राशन आणि लेहन : लेहन योग्य, लेहन अनार्ह बालक, लेहन उपयोगी विविध द्रव्य.
- १४) राष्ट्रीय शिशु स्वास्थ्य संबंधित कार्यक्रमाचे ज्ञान :
प्रजोत्पादन व शिशु आरोग्य कार्यक्रम, राष्ट्रीय बालस्वास्थ्य कार्यक्रम ,
पोषण कार्यक्रम, राष्ट्रीय लसीकरण कार्यक्रम आणि वेळोवेळी भारत सरकारकडून
राबविण्यात येणारे कार्यक्रम.

भाग ब

गुण - ५०

सामान्य चिकित्सा सिध्दांत व बालरोग

- १) बाल परिक्षा विधी व शिशु वेदना परिज्ञान
सामान्य चिकित्सा सिध्दांत
- २) सामान्य औषधि मात्रा निर्धारण.
आयुर्वेदिक व आधुनिक मतानुसार वय वजन अनुसार औषधि घटकानुसार औषधि मात्रेचे
विवेचन
- ३) बालकातील सामान्य पंचकर्म प्रक्रिया : विषेशतः स्नेहन, स्वेदन व बस्ति
- ४) प्रसवकालीन अभिघात : श्वासावरोध, उल्बक, उपशीर्षक, अर्दित, भग्न, पक्षाघात (नाडी)
- ५) सहज व्याधींचे वर्णन : सहज हृदयविकार , जलशीर्षक खण्डौष्ठ, खण्डतालु, सन्निरुध्द गुद,
पादविकृति, सुषुम्नागत विकृति.
- ६) आनुवंशिक व्याधींचे वर्णन : डाऊन सिंड्रोम, टर्नर सिंड्रोम, मांसपेशीय विकृति,
रक्तअल्पता जन्य विकार (सिकल सेल अॅनिमिया, थेलेसेमिया) सहज मधुमेह.

७) प्रसवोत्तर व्याधी (नवजात व्याधी)

नवजात कामला, नवजात नेत्राभिष्यंद, नाभीरोग, नवजात शिशु रक्त विषमयता

८) दुष्ट स्तन्यपानजन्य व्याधी

दुग्धशर्करा असहनशीलता, क्षीरालसक, कुकुणक, अहिपुतना.

९) कुपोषणजन्य व्याधी

कार्श्य , फक्क, बालशोष, पारिगर्भिक, जीवनसत्व, व सुक्ष्म पोषकतत्व अभावजन्य व्याधी, अतिप्रमाणात जीवनसत्व सेवनजन्य व्याधी, अयोग्य वृद्धी व विकास.

१०) औपसर्गिक व्याधी / संक्रमणजन्य व्याधी :

कर्णमुल शोथ, रोमांतिका, रुबेला, मसुरिका, रोहिणी, कुक्कुर कास, धनुवात, कृमिरोग, आंत्रिक ज्वर, मस्तिष्कावरणशोथ, एडस्, डेंग्यु, मलेरिया/विषमज्वर, राजयक्ष्मा, जीवाणूजन्य यकृत शोथ.

१) स्त्रोतस विकार :

अ) प्राणवह स्त्रोतस -

प्रतिश्याय, कास, श्वास, तमकश्वास, उत्फुल्लिका, श्वसनक ज्वर, गलशोथ, तालुकण्टक

ब) अन्नवह स्त्रोतस् -

अजीर्ण, अतिसार, छर्दी, मलावष्टंभ, मुखपाक, गुदपाक, परिकार्तिका, उदरशुल, प्रवाहिका, गुदभ्रंश, आम, आमजन्य विकार जसे आमवातज्वर

क) रसवह स्त्रोतस् -

ज्वर, पांडू, मृदभक्षणजन्य पांडू

ड) रक्तवह स्त्रोतस् -

कामला, रक्तपित्त, यकृतोदर, प्लिहोदर

इ) मांस-मेदोवह स्त्रोतस् -

अपची, गलगंड, गंडमाला

ई) मुत्रवह स्त्रोतस् -

वृक्क शोथ

- २) अन्य बालविकार - अपस्मार, आक्षेप, निरुध्दप्रकश, सेरेब्रल पाल्सी
- ३) बालकातील वर्तणुकन्यजन्य व्याधी, त्यांची चिकित्सा व समुपदेशन : श्वास धारण करणे शय्यामूत्रता, अयोग्य पदार्थ खाण्याचा कल, उन्माद, आत्मकेंद्रीपणा, लक्षतूट जडत्व (मतिमन्दता)
- ४) प्राणरक्षा विधी : शॉक, अॅनाफिलक्सिस, विषबाधा बाह्य पदार्थांचे श्वसननलिकेतील गमन, अपस्मार, रक्तस्त्राव, सद्य वृक्क अकार्यक्षमता, ज्वरजन्य आक्षेप, दमा, शरीरातील द्रवांश व ईलेक्ट्रोलाईट व्यवस्थापन यांचे तत्वतः व्यवस्थापन
- ५) बालग्रह - सामान्य विवेचन, वर्गीकरण, रुग्णातील लक्षणे व त्यांची चिकित्सा

प्रात्यक्षिक

प्रात्यक्षिकेतील घटक

- १) उपरोक्त वर्णन केलेल्या बालकातील व्याधींचा रुग्णालयीन सराव
- २) प्रत्यक्षरित्या -
 - अ) नवजात शिशु परिचर्या
 - ब) प्राणप्रत्यागमन विधी
 - क) लसीकरण
 - ड) पंचकर्म विधी मुख्यतः स्नेहन, स्वेदन, बस्ती
- ३) विविध उपकरणांचे ज्ञान जसे फोटोथेरपी एकक, ओव्हर हेड रेडीयंट वॉर्मर, प्राणप्रत्यागमन उपकरणे, पंचकर्म उपकरणे व त्यांचा वापर.
- ४) सिराब्दारे जल भरणाचे ज्ञान, रक्त नमुना घेणे याबाबतचे ज्ञान
- ५) मानववंशशास्त्रीय मोजमाप व त्यांचे अर्थ लावणे
- ६) बालरोगातील चिकित्सेलयीन विविध आयुर्वेदीय व अर्वाचीन प्रक्रिया व प्रयोगशालेय परिक्षण

**** गुणविभाजन ****

चिकित्सालयीन काम -

बालक व नवजात यांची रुग्णपत्रिका (प्रत्येकी १ पत्रिका) - १० गुण

रुग्ण परिक्षण - २० गुण

स्पॉर्टिंग - ०५ गुण

मौखिक परिक्षा - १५ गुण

एकुण ५० गुण

कौमारभृत्य - मार्गदर्शक पुस्तके

- १) काश्यप संहिता
हिंदी अनुवाद - सत्यपाल विद्यालंकार
इंग्रजी अनुवाद - प्रो. प्रेमवती तिवारी
- २) प्रिन्सीपल्स अँड प्रॅक्टीस ऑफ पेडियाट्रिक्स इन आयुर्वेद (डॉ. सी.एच.एस. शास्त्री)
- ३) चार्इल्ड हेल्थ केअर इन आयुर्वेदा (प्रो. अभिमन्यु कुमार)
- ४) आयुर्वेदीक कन्सेपट्स ऑफ ह्युमन इमब्रायलॉजी (प्रो. अभिमन्यु कुमार)
- ५) कौमारभृत्या (प्रो. डी. एन. मिश्रा)
- ६) कौमारभृत्य के अंतर्गत बालग्रहों क्रमिक एवं वैज्ञानिक अध्ययन (प्रो. चंचल शर्मा)
- ७) नोट्स ऑन कौमारभृत्य (डॉ. दिनेश के. एस)
- ८) प्राणप्रत्यागमन (डॉ. बी. एम. सिंग)
- ९) आयुर्वेद द्वारा मातृ एवं शिशु परिचर्या (के.एस.पटेल, व्ही. के. कोरी आणि राजगोपाल)
- १०) कौमारभृत्य संबंधित मार्गदर्शन - चरक संहिता, सुश्रुत संहिता, वाग्भट इत्यादि.
- ११) क्लीनीकल मेथड इन पिडियाट्रिक्स (मेहरबान सिंग)
- १२) पिडियाट्रिक्स ईमरजन्सी (मेहरबान सिंग)
- १३) इसेनशियल पिडियाट्रिक्स (ओ. पी. घई)
- १४) टेक्स्ट बुक ऑफ पिडियाट्रिक्स (नेल्सन)
- १५) केअर ऑफ न्युबॉर्न (मेहरबान सिंग)
- १६) पंचकर्म इन पिडियाट्रिक्स (डॉ. योगिता श्रीवास)

